

Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme

Dr. Ayça GELGEÇ BAKACAK*

Özet

Cumhuriyet dönemi öncesi Osmanlı toplumunda kadının toplumsal konumuna değinerek, yeni bir ulus yaratma sürecinde kadına yüklenen toplumsal anlamı ve bu dönemde yeni kadın kimliğinin oluşum sürecini ele alan bu çalışma, kadının konumuna ilişkin yapılan yasal ve sosyal düzenlemeleri konu edinmektedir. Çalışma da Cumhuriyet'in ilanına kadar olan süreçte kadının Osmanlı toplumundaki ikincil konumuna ilişkin göstergeler ele alınarak bu konunun iyileştirilmesine yönelik yapılan çalışmalar kısaca özetlenmeye çalışılmıştır.

Aynı zamanda Atatürk'ün çağdaşlaşma yolunda kadına verdiği önem ortaya konularak, bir yandan kamusal alana dahil edilen kadının özel alandaki rolünün nasıl pekiştirildiğine dikkat çekilmiştir. Sonuç olarak; Cumhuriyet döneminde yaratılmak istenen yeni kadın imgesi, kadına pek çok alanda "özgürlükler" sunarken, yeni sosyal ve yasal haklar sağlarken aynı zamanda onun ev içi alandaki konumunu da daha çok ön plana çıkarmış ve "annelik" misyonuna vurgu yapılmıştır. Yaratılan bu yeni kadın imgesi özellikle kendi kadınları kapsayacak düzenlemeleri içermiş, Anadolu kadını ya da başka bir ifadeyle "köylü" kadın bu imgenin dışında kalmıştır.

An Assessment on Image of Women in Republican Period

Abstract

In this study social meaning of women in the Ottoman society and identity formation during the process of creating a new nation were addressed. Also in this paper, the legal and social arrangements about women's position were described.

Also Atatürk's modernization have revealed importance given to women, Women's involvement to the public sphere was emphasized while her role in the

* Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Görevlisi

private sphere was reinforced. In conclusion the new image of women which was created during the Republican Era offered "freedom" to women in many areas, provided legal and social rights. In addition to these it made emphasis on their role as mothers. This new image of women included new arrangements that embraced specifically urban women but excluded Anatolian Women, also known as "presant" women.

GİRİŞ

Bu çalışma, öncelikle Cumhuriyet dönemi öncesi Osmanlı toplumunda kadının toplumsal konumuna değinerek, yeni bir ulus yaratma sürecinde kadına yüklenen toplumsal anlamı ve bu dönemde yeni kadın kimliğinin oluşum sürecini ele alacaktır.

Mustafa Kemal Atatürk, Türk toplumunu çağdaş devletler seviyesine ulaştırarak gücün devrim ilkeleri doğrultusunda yetiştirilmiş kuşaklardan kaynaklandığını düşünmüş, Cumhuriyet'in ideal kadın tipini ailede, toplumda ve devlet idaresinde erkeklerle eşit koşullara sahip kadın olarak belirlemiştir. Bu bağlamda Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkenin geri kalmışlığı ile kadınların erkeklerden farklı, ikincil bir konumda tanımlanmış olması arasında bir paralellik kurulmuş ve kadının hem toplumsal hem siyasal alandaki konumu yeniden biçimlendirilmeye ve toplum içi görevleri yeniden tanımlanmaya yönelik çalışmalar başlatmıştır. Kadın, bir yandan çalışma hayatının içerisine çekilmeye çalışılırken bir yandan da aile içi rolleri daha da sağlamaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak yapılan çalışmaları ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de kadın imgesinde yaşanan dönüşümü doğru şekilde analiz edebilmek için öncelikle Osmanlı toplumunda kadının konumunu tartışmakta yarar vardır.

Osmanlı Toplum Yapısı İçerisinde Kadının Konumu

Toplumsal temellerini İslam dininden alan ve toplumsal hayatta şer'i hukuku uygulayan Osmanlı'da kadın ve erkek hiçbir alanda eşit bir konumda görülmemekte, kadın ikincil bir konumda tanımlanmaktadır. Din temelinde düzenlenen toplumsal hayatta kadının görünmezliği söz konusudur. Bu bağlamda Osmanlı toplum yapısı daha çok cinslerin ayrılığı ilkesi üzerine kurulmuştur. Bu temel dayanak bağlamında kadın, topluma aktif katılımdan büyük ölçüde soyutlanmış, özel alanda tanımlanan, ev içi rollerle sınırlandırılmış ve kılık-kıyafeti çeşitli padişah fermanlarıyla tanımlanmıştır. Dar bir çerçeve içerisine sıkıştırılmış olan kadının toplumsal yaşamdaki rolü de oldukça sınırlandırılmıştır.

Yasaların ve geleneğin öngördüğü cezalardan kurtulmak için çarşaf giymek zorunda kalan kadının, ticari faaliyetlerden alıkonulması, kılık kıyafetlerinin düzenlenmesi söz konusu olmuş, hatta belli günlerde ev dışına

çıkışlarını yasaklayan fermanlar çıkarılmıştır. Örneğin III. Osman (1754-1757) döneminde kadınların, padişahın kendisine ayırdığı gezinti günlerinin dışındaki günlerde İstanbul'da dışarıya çıkmaları yasaklanmıştır. Belirlenen günlerde de kadınlar sokağa çıkarken sade ve örtülü giyinmek zorunda bırakılmışlardır. Bu kurala uymayan kadınlar padişahın emriyle denize atılarak boğdurulmuşlardır¹.

Avrupa'da yaşanan modernleşme ile tüm alanlarda yaşanan hızlı kalkınma karşısında Osmanlı Devleti'nde de değişim kaçınılmaz olacaktır. Osmanlı'nın XIX. yüzyılın başı itibarıyla yaşadığı önce askerî daha sonra siyasî ve toplumsal modernleşme süreci, bir önceki dönemin egemen kurumlarının sarsılmasına yol açmış ve sosyal hayata ilişkin bazı düzenlemelere gitmek zorunluluğunu hissetmiştir. Batılılaşma ve batı bilinci, cinsiyetler arası ilişkilere, yaşam alanlarının düzenlenmesine ve yaşam biçimine bağlı olarak gelişim göstermektedir. Osmanlı döneminde ev içerisine ve ev dışına ilişkin düzenlemeler özellikle Tanzimat döneminde kadınların yaşamında önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu dönemde 1847 yılında Kölelik ve Cariyelik kaldırılmış, 1857 yılında da veraset haklarında kız ve erkek çocukları eşit konuma getirilmiştir. Bunların yanı sıra kadının eğitilmesi gerektiği gündeme gelmiş ve bu amaçla da 1842'de ebelik kursları, 1858'de kız rüştiyeleri, 1870'de de kız öğretmen okulları açılmıştır².

Tanzimat'tan önce sadece Sıbyan Mektepleri'nde sınırlı sayıda kadının eğitimi söz konusuysen bu değişimlerle birlikte devlet eliyle kadınlara eğitimin kapısı açılmıştır. Tüm bu düzenlemeler Batılı yaşam biçimini sembolize ederken aynı zamanda da önceden kadına atfedilen yaşam alanlarının giderek toplumsallık ve görünürlük kazanmasını da sağlamıştır.³ Ancak bu kurumlardan sadece üst sınıfa mensup ve büyük kentlerde yaşayan ailelerin kızları yararlanmışlardır, onlarda oldukça az sayıdadır⁴.

I. Meşrutiyet'le birlikte eğitim olanakları biraz daha genişletilmiş, kadınların sosyal hayatta yer almalarına dair düzenlemeler yapılmış ve özellikle boşanma hakkı verilerek, çok eşlilik kadının rızasına bırakılmıştır. Böylece teokratik ve monarşik devlet yapısında değişiklik olmamakla birlikte kızlara sağlanan yeni eğitim imkânlarıyla aydın bir kadın kitlesi oluşturulmaya başlanmıştır.

¹ Şehmuz Güzel, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Toplumsal Değişim ve Kadın", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, 5.cilt, 1985, s. 858-876

² Şirin Tekeli, "Kadın", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, 5.cilt, 1985, s. 1190-1204

³ Nilüfer Göle, *Modern Mahrem*, İstanbul, Metis Yayınları, 2001, s. 56.

⁴ Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, Ankara, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990, s.39-44.

Kadınların ekonomik yaşama katılımlarının artırılması amacıyla kızlar için ilk, orta ve sanayi okullarının açılmasına 1869'dan önce hükümet tarafından karar verilmiş olmasına rağmen, bu okullarda görev yapan ve yapacak olan öğretmenlerin erkek olmaları nedeniyle aileler kız çocuklarını bu okullara göndermekte isteksiz davranmışlardır. Bu çabaların bir başka örneği 1870'te İstanbul'da açılan Kız Öğretmen Okulu'dur. Böylece Tanzimat sonrası bir nebze olsun yolu açılan kadınlar, II. Meşrutiyet dönemine geldiğinde belli bir kültür seviyesine ulaşarak sosyal hayatın pek çok alanında söz sahibi olmaya başlamışlardır⁵. Toplumda kadının yeri tartışmaları da bu dönemdeki gelişmelerle başlamıştır.

II. Meşrutiyet sonrası yapılan yeni düzenlemelerle kadın görece bir özgürlüğe kavuşturulmaya çalışılmıştır. Öncelikle giyim kuşamında, ev içindeki konumunda bazı serbestliklere kavuşan kadın evin dışında da yeni özgürlükleri kullanmaya başlamıştır. Eşleriyle birlikte sokağa çıkan, tiyatroya ya da başka diğer etkinliklere giden kadınlar toplum içerisinde kendilerini göstermeye başlamışlardır. Kadının eğitime, çalışma hayatına katılması, dernekler kurması, modayı takip etmesi, onun özel (ev içi) yaşam alanını belirleyen bazı değerlerin ve göstergelerin yara almasına neden olmuştur. Ancak kadının özel alanın dışına çıkması kadının dışarıdaki yaşamını denetleyen bazı düzenlemelerin yapılmasına da yol açmıştır. Bu doğrultuda çeşitli fermanlar çıkarılmıştır. Bu düzenlemeler genellikle kadın ve erkeğin biraradalığına sınırlamalar getirmiştir. Toplu taşıma araçlarında, sinema, lokanta ve tiyatrolarda hâlâ kadın ve erkek için ayrı ayrı yerler bulundurulmaktadır⁶.

Ayrıca bu dönemde kadının toplumsal konumuna ilişkin tartışmalarda dönemin üç büyük düşünce akımı olarak karşımıza çıkan Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülüğün geleneksellik ve modernlik arasındaki sınırlara ilişkin görüşlerinin etkisini de görmek mümkündür. Batıcı akımlar, kadın merkezli tartışmaların eğitim sorunundan çok daha ileriye götürülmesi gerektiğini ve her alanda aşağılanmasının kalkması gerektiğini savunurlarken, İslamcı akım temsilcileri, Batıcıların hümanist ahlakını eleştirmişler, aile kurumunun tehdit altına girmesini engellemek amacıyla kadının erkelerle aynı sosyal hayatı paylaşmalarının engellenmesi gerektiğini savunuyorlardı⁷.

Bu akımların her biri kadına geleneksel ve modern arasında bir köprü olma görevini atfetmektedirler. Bu anlamda da kadını önerdikleri toplum projesinin bir nesnesi olarak tanımlamakta ve kadın sorunlarını kendi düşünce akımları etrafında farklı perspektiflerden değerlendirmektedirler.

⁵ A.g.e., s.11.

⁶ Bernard Caporal, *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1982, s. 141-149.

⁷ Göle, s. 58-59.

Dolayısıyla kadınlarla ilgili sorunlar Cumhuriyet'in ilanına kadar tasarlanan büyük toplumsal projelerin simgesi haline getirilerek, nesneleştirilmiş ve daha büyük idealler içerisinde eritilmiştir.

I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı kadınlarının hayatında önemli değişimler yaşanmıştır. Bu yıllarda kadınların kamusal alana girişi çeşitlenmeye başlamıştır. Kızlar bu yıllarda birçok okulda okudukları gibi Dar'ül Finun'a da girmeye başlamışlardır. İstanbul gibi önemli şehirlerde çarşaf kadınların kılık kıyafetinde önemini korumakla beraber, birçokları artık peçe örtmemeye başlamışlardır⁸.

Savaş yıllarında önemli bir sayıda erkek nüfusun silâh altına alınmasından dolayı kadınların öğretmenlik, ebelik gibi iş kollarının dışında da fabrikalarda, devlet dairelerinde, belediye işlerinde (İstanbul'da çöpçülük gibi) yer almaya başladıklarını görmekteyiz. Bu dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ve Ordu'nun desteği ile kurulan Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, çeşitli atölyelerde askerlerin üniforma, çamaşır, kum torbası dikimi işlerinde çalışan kadınları organize etmiştir. Günde 10 kuruş yevmiye ile atölyelerde çalışan kadınların yanı sıra evlerinde Cemiyet için çalışan kadınların da varlığı bilinmektedir. Kadınlar, savaş yıllarında Osmanlı ekonomisine katkılarının yanı sıra askeri alanda da varlıklarını göstermişlerdir. I. Orduya bağlı olarak kurulan kadın taburu bunların en göze çarpanlarından biridir⁹.

Cumhuriyet'le Birlikte Yaratılan Yeni Kadın Kimliği

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanını takip eden yıllarda artık kadınların her alanda söz sahibi olmalarının ve bunu gerçekleştirmek için de erkeklerle eşit düzeyde öğrenim görerek her meslekte temsil edilmelerinin önemi iyice anlaşılmalı ve bu yolda yeni hamleler yapılmaya başlanmıştır. Meslek okullarında ve üniversitelerde kızların öğrenim görmelerine izin verilmiş ve buralardan mezun olan kadınların sosyal yaşamda mesleklerini icra etmeye başlamaları ile birlikte kadının statüsü bir başka boyut kazanmıştır.

Uluslaşma süreci kendine özgü "kadınlık" ve "erkeklik" kavramlarını içermektedir. Milletleri, biyolojik, kültürel ve sembolik olarak yeniden üreten kadındır. Milletlerin biyolojik üreticileri olma rolü yanında kadınlar, milletlerin kültürel oluşumunda, vatandaşlık hakları ve yükümlülükleri yoluyla milletin sivil oluşumunda da önemli rollere sahiptirler¹⁰.

Türk modernleşme projesinin önemli hedeflerinden biri kadının toplumdaki konumudur. Kadın hakları din hegemonyasını kırmakta ve Osmanlı toplum yapısından sıyrılmakta önemli bir araç olarak görülmektedir. Çünkü kadın, din otoritesinin kendisini en iyi sergilediği

⁸ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2007, s.109.

⁹ A.g.e. s. 109.

¹⁰ Nira Yuval-Davis, *Cinsiyet ve Millet*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997, s. 17-19.

imgedir. Batılılaşmanın en temel unsuru olarak nitelenen kadının özgürleşerek kamu yaşamına dâhil olması toplumsal gelişmenin en temel gereği olarak tanımlanmıştır. Medeniyetleşme sürecinde kadının toplumdaki konumu onun görünürlüğüyle ilgilidir¹¹.

Kadın-erkek mekânlarının belirlenmesinden, kadın-erkek giysilerine kadar cinsiyetler arası ilişkilerin düzenlenmesi medeniyetin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bu nedenle Cumhuriyet'in medeniyet projesinin mihenk taşı kadının konumudur. Dönemin ılımlı Batıcıları arasında sayılan Celal Nuri İleri "Kadınlarımız" adlı kitabında Türk Ulusunun yüceltilmesi isteniyorsa önceliğin kadın haklarına verilmesini vurgulayarak şöyle demiştir¹²:

"...Ameliyata yalnız ordudan, donanmadan başlamamalıyız. Herşeyden evvel kadınlarımızı ıslah etmeliyiz ki onlarda çocukları, çocuklar da büyüdülerinde devleti ve milleti ıslah etsinler. Bir bina yapılacağı zaman çatıdan başlanmaz. Evvela temel kazılır. Kadın, insanlık binasının esas temelidir".

Bu bağlamda, Osmanlı Devleti'nin yıkıntıları üzerine yeni laik bir cumhuriyet yaratan Atatürk, yeni kurulan bu devletin ekonomik ve siyasal alanların yanı sıra kültürel alanı da kapsayan bir dönüşüme ihtiyacı olduğuna dikkat çekerek, kültürel alandaki dönüşümü yeni bir kadın imajı yaratarak başlatmanın uygun olduğuna karar vermiştir. Bu kararını da 1 Aralık 1923 yılında İzmir'de yaptığı konuşmasındaki şu sözlerle dile getirmiştir¹³:

"...Bir toplum cinsinden yalnız birinin, çağın gereklerinin edinmesiyle yetinirse, o toplum yarıdan çok güçsüzlük içinde kalır. Bir ulus ilerlemek ve uygarlaşmak isterse, özellikle bu noktayı temel alarak kabul etmek zorundadır. Bizim toplumumuzun başarısızlığının nedeni kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz gevşeklik ve kusurdan doğmaktadır... Bir toplumun yaşamda çalışması ve başarılı olması için, çalışmanın ve başarılı olabilmenin bağlı olduğu bütün nedenleri ve koşulları kabul etmesi

¹¹ Ayşe Durakbaşı, "Cumhuriyet Döneminde Kadın Kimliğinin Oluşumu," *Tarih ve Toplum*, 1988, sayı:9, s.167-171.

¹² Aktaran Göle, s.61.

¹³ Rauf İnan, "Atatürk ve Türk Kadını", *Tarihte Türk Kadını*, İstanbul, Arkın Yayınevi, 1991, s. 41-42.

gerekir. Bundan dolayı bizim toplumumuz için ilim ve fen gerekliyse bunları eşit ölçüde hem erkek hem de kadınlarımızın elde etmesi gerektir”.

Kadının eğitime, işgücüne ve siyasete yani farklı biçimlerde tanımlanmış “kamusal” alanlara çekilmesi laik bir devletin özelliklerinde birisi olarak tanımlanabilir. Bu anlamda önce 3 Mart 1924 yılında Halifelîği kaldırılmış; aynı gün Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nu çıkartmış ve okulları devlet denetimine alınmış; 1925 yılında Tekke ve Zaviyeleri kapatılmıştır. Daha sonra da sosyal hayatı düzenlemede en etkili olan Türk Medeni Kanunu’nun 1926 yılında kabul edilmesiyle, çok eşliliğe son verilmiş, kadın ve erkeğe eşit boşanma hakkı ve çocukların velayet hakkı tanınmıştır. Bu gelişmeleri 1930 yılında yerel seçimlerde 1934 yılında da genel seçimlerde oy kullanma hakkının kadınlara verilmesi izlemiştir. Bu gelişmelerle artık kadınlar eşit yurttaşlar olarak görülmeye başlanmıştır.¹⁴ Bu gelişmelerle toplum içinde aktif konuma getirilmeye çalışılan kadınlar yeni haklarla donatılmıştır. Kadınlara tanınmış olan bu sosyal ve siyasal hakları sadece kadınlar için anlam taşıyan adımlar olarak görmemek gerekir. Bunlar aynı zamanda “siyasal rejimin niteliğini ortaya koymada simgesel bir rol” oynamaktadırlar.¹⁵

Uygulamaya konulan bu tür politikalarla kadının baskı altında oluşu, yani erkeklerden farklı bir toplumsal alana yerleştirilmiş olmaları kırılmaya çalışılmıştır. Kadın artık sadece ev içi ile tanımlanan özel alana sıkıştırılmamış, erkeklere özgü olarak tanımlanan ev dışı, kamusal alanda da varlık göstermeye başlamıştır. Kadının kamusal alanda yer alması, peçe ve çarşafın kalkmasını, zorunlu karma eğitimi, kadınlara oy hakkının tanınmasını ve toplumsal alanda kadınlara erkeğin kaynaşmasını zorunlu kılmaktadır¹⁶. Bu doğrultuda peçeli kadını ortadan kaldırmayı amaçlayan yeni imaj açık, geçit törenlerinde bayrak taşıyan şortlu, okul önlüklü, sportif faaliyetlere yer alan, kitleler önünde konuşabilen, teknolojiyi kullanabilen ve balo salonunda dans eden tuvaletli kadın görüntüsü çizmektedir.

Çağdaşlaşma projesinde kadınlar bir yandan “ulusal” aktörler, anneler, eğitimciler, işçiler ve hatta savaşçılar olarak toplumsal hayata daha çok katılmaya davet edilirken öte yandan da kültürel olarak kabul edilebilir kadın davranışları da ön plana çıkarılmıştır. Ancak, yeni kurulan Türkiye’de kadının kamu yaşamına girişi onun “cinsiyetsizleştirilmesiyle” ve erkek

¹⁴ Tülin İçli, “Cumhuriyet Döneminde Kadının Konumu”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı*, Ankara, 1998, s. 94-97.

¹⁵ Şirin Tekeli, “Türkiye’de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri”, *Türk Toplumunda Kadın*, der. Nermin Abadan Unat, İstanbul, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dizisi, Ekim Yayınları, 1982, s. 380-381.

¹⁶ Nilüfer Göle, “Modernleşme Bağlamında İslami Kimlik Arayışı,” *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 70-81.

kimliğine büründürülmesiyle meşrulaştırılmıştır. Çünkü kamusal yaşamda erkeklerle bir arada bulunan kadınların bir o kadar da iffetli, erişilmez kadınlar olduklarını ispatlamaları beklenmektedir¹⁷.

Erkek şerefine kadın davranışlarıyla ölçüldüğü bir toplumsal yapıda kadınların kamu yaşamına katılması ancak erkeklere kendilerini cinsel nesne olarak sunmama yönünde verdikleri göstergelerle mümkün olacaktır. Bu nedenle de Cumhuriyet'in yeni kadın imajı kadın kimliğine yeni sınırlar çizen davranış kurallarını da içermektedir: Koyu renk tayyör, kısa veya toplu saç ve makyajsız bir yüz¹⁸. Böylece, kadının ister kentsel mekânlarda isterse kamusal alanlarda özgürlüğünün bedeli toplumsal düzeni tehdit olarak algılanan dişiliğinin bastırılmasıdır. Bu bağlamda kadınlık “analık” ve “müşfiklik” sıfatlarıyla tanımlanmaktadır.¹⁹

Türk modernleşmesinin kadınlarının kamusal alanda olduğu gibi geleneksel alanda da Batılı bir anlayışla, yani aile içi ilişkilere önem verecek bir biçimde, rol oynamaları gerektiği düşüncesiyle kadınlar geleneksel rolleri yerine getirmeleri konusunda özendirilmişlerdir²⁰. Bu anlayış çerçevesinde kadını kamu alanına dâhil eden yeni rejim, onun çalışmak ve eşyle birlikte ortak alanları paylaşmak yanında asli görevinin “analık” olduğunu vurgulayarak özel alandaki rollerini de yerine getirmesini sağlamayı amaçlamıştır. Dönemin kadın dergilerinde ve gazetelerinde yayımlanan pek çok makale ve yazıda “çalışan kadın” imajının “ev kadını”, “aile kadını” ödevleriyle aykırı olacak şekillerde tecelli etmesinin istenmediği ve kadının ana ve eş olarak görevlerini yerine getirmesinin birincil öncelikte olduğu vurgulanmaktadır. Dergilerde yer alan yazılar genel olarak çocuk eğitimi, evlilik, ahlâk, ev idaresi, çocuk bakımı ve sağlığı, moda gibi daha çok kadınların ilgi ve görev alanlarına giren öğretici, eğitici konulardan oluşmaktadır. Bu anlayışı Atatürk'ün yeni Türk kadınının nasıl olması gerektiğine dair şu sözlerinde görebiliriz²¹:

“Türk kadını dünyanın en aydın, en faziletli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır siklette değil, ahlakta ve fazilette ağır, vakarlı bir kadın olmalıdır. Türk kadınının vazifesi Türk'ü zihniyeti ile, pazusu ile, azmi ile muhafaza ve müdafaaya kudretli nesiller yetiştirmektir”.

¹⁷ Göle, *Modern Mahrem*, s. 109.

¹⁸ Deniz Kandiyoti, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, İstanbul, Metis Yayınları, 1996, s. 179.

¹⁹ Göle, *Modern Mahrem*, s. 109-110.

²⁰ Yeşim Arat, “Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar,” Türkiye’de *Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 82-91.

²¹ Utan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara, Turan Kitabevi, 1984, s. 98.

“Kadının en kıymetli vazifesi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse, bu vazifenin önemi layıkıyla anlaşılır. Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya azmetmiştir. Bugünün ihtiyaçlarından biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini sağlamaktır. Bundan dolayı, kadınlarımızda alim ve fen bilgini olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğrenim derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar, sosyal hayata erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcı olacaklardır”.

Anlaşılabacağı üzere yaratılmak istenen Cumhuriyet kadını “bilimsel, sosyal ve ekonomik alanda erkeğin yardımcısı, ortağı ve arkadaşı olan ama en önemli misyonu “annelik” olan kadındır. Kadının “annelik” misyonuna verilen önem, onun çocuk yetiştirmedeki önceliğinden kaynaklanmaktadır. Cumhuriyet’in yeni çağdaş bir zihniyet dünyasıyla yetişmiş nesillere ihtiyacı vardır. Dolayısıyla kadınlar bilimi ve ahlakı en iyi şekilde öğrenmelidirler ki doğuracakları ve yetiştirecekleri çocuklarına bu değerleri en iyi şekilde öğretebilsinler. Bu da öncelikle ev içi eğitimden geçmektedir. Bunun yanı sıra kadınların annelik rollerinin devamı olarak görülen “öğretmenlik, hemşirelik” gibi mesleklerle toplumsal yaşama katılmaları, medeni yaşama ayak uydurmaları onların milletlerine ve halklarına faydalı olmaları dolayısıyladır.

Kadının kamuda çalışması, işgücü potansiyeli olarak ondan yararlanılması Cumhuriyet politikalarının yanı sıra o dönemin demografik yapısının da bir getirisi olarak düşünülmelidir. Savaştan yeni çıkmış bir ulusta erkek nüfusun azalması kaçınılmazdır. 1930 yılında yaklaşık 1 milyon kadının dul kaldığı belirtilmektedir. Bu kadın nüfusu, hem kendi geçimini sağlamak hem de kalkınma sürecine giren bir ulusta kalkınmayı hızlandırıcı bir unsur olarak işlev görmesi açısından çalışma hayatı içerisinde sokulmuştur.

Türk kadınına verilen yeni haklardan ve yeni yaşam örüntülerinden en çok yararlananlar, ayrıcalıklı konumlarının onlara verdiği imkanla, geçmişten gelen kökleriyle üst sınıf kadını temsil eden İstanbul Kadınları başka bir ifadeyle kentli kadınlar olmuştur. Oysaki Türkiye Cumhuriyeti’nin asıl kadın olarak yücelttiği kadın Anadolu Kadını’dır. Ancak Anadolu kadını ne derece yaratılan bu çağdaş toplumun bir üyesi olabilmiştir?

Cumhuriyet’in ilk yıllarında yaratılan kadın hareketinin amacı Anadolu Kadını yüceltmektir. Atatürk’ün Anadolu Kadını tasviri şöyledir²²:

²² Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Konya Kadınları ile Konuşma, 21.3.1923, s. 147.

“Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, ürünlerini pazara götürerek paraya çeviren, aile ocaklarının dumanını tüttüren, bütün bunlarla beraber, sırtı ile kağnısı ile, kucağındaki yavrusu ile, yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip, cephenin mühimmatını taşıyan hep onlar, hep o ulvi, o fedakar, o ilmi Anadolu Kadını olmuştur”.

Bu sözlerden de anlaşılmaktadır ki Anadolu Kadını medeniyet ile millet arasındaki köprüyü kurmaktadır. Ancak bu projede onlar ihmal edilmiş görünmektedir.

Yeni yaratılan kadın imajı çerçevesinde kendilerine sağlanan haklardan en çok yararlananların kentli kadınlar olması oldukça doğaldır. Tanzimatın ve Meşrutiyetin getirileriyle birlikte önemli bir geçmişe sahip olan kentli kadınlar bu geçmişten gelen tecrübe ve bilgi birikimleriyle içinde yaşadıkları çağın kadını olmaya hazırdılar. Cumhuriyetle birlikte çok daha geniş imkânlarla kavuşan kentli kadınlar, Cumhuriyet’in kendini topluma adanmış ilk kuşak kadınları olarak karşımıza çıkmışlardır. Ancak belirtmek gerekmektedir ki, bu dönemin kadınları kendilerine verilen rolü büyük bir özveriyle benimsemişler ve aynı zamanda da milliyetçi bir misyon üstlenmişlerdir. Milleti için halkının yanında, erkeğin yoldaşı olarak yer alan kadın, cinselliğinden arındırılarak “faydalı insan” mertebesine eriştirilmiş ve vatan için çalışan kadın imgesi onun toplumsallaşmasının görünümü olmuştur. Bu anlayışı Cumhuriyet’in öncü kadınları arasında olan Hamide Topçuoğlu’nun şu sözlerinde görebiliriz²³: “*Meslek sahibi olmayı başka türlü yorumluyorduk: Bu “hayatı kazanmak” için değildi sanki!...bir hizmet görme, başarı gösterme içindi...*”.

Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi Cumhuriyet kadını, kendilerinden beklenen “devlete hizmet” misyonunu içselleştirmiş ve hayata geçirmiştir.

Kısaca tanımlamak gerekirse, Cumhuriyet’in kadın imajı; milletine yararlı olmaya çalışan, siyasi alanda erkeklerle birlikte yer alan, buna karşın müşfikliğinden bir şey kaybetmeyen, ağırbaşlı, arkadaş, vatanın anası, halkçı kadın tipidir.²⁴ Toplumsal yaşamda yer aldıkça halka yaklaşan, fiziksel görünümünde sadeliği koruyan, süsten uzak, kadınlığını unutturmuş, ülkü sahibi kadınlar Cumhuriyet kadınlarının habercisidirler.

Cumhuriyet döneminin eşitlikçi yaklaşımının taşıyıcı ve sürdürücüleri babaları ve kızlarıdır. Cumhuriyet kadınları babalarının koruması altında

²³ Aktaran Arat, s. 88.

²⁴ Göle, “Modernleşme Bağlamında İslami Kimlik”, s. 81.

toplumsal yaşama katılarak kendilerine atfedilen medeniyet misyonunu üstlenmişlerdir. Böylece baba ya da eş desteği kadınların kamusal alana çıkışını belirlemiştir²⁵.

SONUÇ

Yeni kurulan Cumhuriyet'in gelişim çizgisinde kadınlara çok önemli görevler düşmekteydi. Atatürk, yaratılmak istenen yeni kadın imajında, kadına hem kamusal alanda hem sosyal alanda hem de özel alanda farklı roller biçmişti. Bu anlamda kadın, erkeklerle birlikte çalışma hayatında yerini alacak, ancak kadın olarak kimliğini her zaman ikinci planda tutacaktı. Toplumsal alanın her alanında kılık kıyafetiyle çağdaş kadını simgeleyecek, aile içerisinde ise en önemli görevinin eş ve anne olmak olduğunu unutmamalıdır.

Cumhuriyet kadını için tanımlanan bu yeni vasıflara kentli ve üst sınıf kadınlarının ulaşması çok daha kolay olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akşin, Sina. (2007) *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Arat, Yeşim. (1998) "Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar," *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Konya Kadınları ile Konuşma, 21.3.1923, s. 147.
- Caporal, Bernard. (1982) *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Durakbaşı, Ayşe. (1988) "Cumhuriyet Döneminde Kadın Kimliğinin Oluşumu," *Tarih ve Toplum*, sayı:9, Ankara.
- Göle, Nilüfer. (1998) "Modernleşme Bağlamında İslami Kimlik Arayışı," *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- , (2001) *Modern Mahrem*, Metis Yayınları, İstanbul.
- İçli, Tülin. (1998) "Cumhuriyet Döneminde Kadının Konumu", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı*, Ankara.
- İnan, Rauf. (1991) "Atatürk ve Türk Kadını", *Tarihte Türk Kadını*, Arkın Yayınevi, İstanbul.
- Kandiyoti, Deniz. (1996) *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, Metis Yayınları, İstanbul.

²⁵ Göle, *Modern Mahrem*, s. 106.

- Kocatürk, Utkan. (1984) *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Turan Kitabevi, Ankara.
- Kurnaz, Şefika. (1990) *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Tekeli, Şirin. (1982) "Türkiye'de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri", *Türk Toplumunda Kadın*, der. Nermin Abadan Unat, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dizisi, Ekim Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, Şirin (1985) "Kadın", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, 5.cilt, 1985, s. 1190-1204
- Yuval-Davis, Nira. (1997) *Cinsiyet ve Millet*, İletişim Yayınları, İstanbul.